

Erik Baláž, Bruno D'Amicis: *Posledná pevnosť. Pätnásť rokov s medved'ami.*

Vydal ADIN, s. r. o., 2010. ISBN 978-80-89244-55-3

K udalostiam týchto dní patrí všeličo, o čom sa zásluhou médií všeobecne vie. Kultúrnou udalosťou, o ktorej je informovaný len okruh zasvätených a ktorá uniká mediálnej pozornosti iste aj preto, že je komerčne nepoužiteľná, je vydanie knihy Erika Baláža a Bruna D'Amicis *Posledná pevnosť. Pätnásť rokov s medved'ami.*

Mená tvorcov sú známe i neznáme, podľa toho, z ktorého uhla pohľadu ich vnímame. Bruno D'Amicis, taliansky profesionálny fotograf, spolupracujúci o. i. s časopisom National Geographic a člen Medzinárodnej ligy ochranárskych fotografov, je autorom fotografií, ktoré táto kniha obsahuje, jej výtvarného riešenia a úvodného vyznania *O medved'och a ľud'och.* Tí, ktorí navštevovali alebo navštevujú stránku www.tichawilderness.com vedia, že sa podieľa na realizácii filmárskeho projektu, ktorý by mal mať premiéru v týchto dňoch a je venovaný vysokotatranským dolinám Tichej a Kôprovej, ktoré v európskom civilizačnom mori predstavujú jednu z posledných bástí divej prírody.

Erik Baláž nie je spisovateľ. Je to ten mladý usmiaty sympat'ák, ktorý nás z televíznej obrazovky viackrát presviedčal, že medvede nie sú krvilační nepriatelia, s prehl'adom loviaci nevinnú ľudskú korisť, ale bytosti hodné rešpektu, ktoré sa stávajú nebezpečnými len vtedy, keď sa samy cítia ohrozené. Svoje názory dokladoval šotmi, kde sme videli, že ich nemieni ako odporúčanie pre iných, ale sám ich s potešením praktizuje: v kosodreví sa najprv zavlnil impozantný medvedí chrbát a vzápätí sa vyvalil celý maco, akoby si s mužom za kamerou už už išiel podať ruku; alebo sme sledovali hru medvedích mlád'at pod pozorným dohl'adom matky, teda scénu, z ktorej, ako tvrdia krčmovo-popularizačné informácie, pre naďabivšieho sa človeka vyplýva to najhoršie – útok rozzúrenej medvedice. Erik – absolvent ekológie lesa na zvolenskej TU, jeden z protagonistov Lesoochranárskeho zoskupenia VLK, ktoré sa, zjednodušene povedané, zasadzuje za zachovanie posledných enkláv divej prírody, je autorom textu.

Kontext naznačuje, že ide o obrazovú publikáciu zachytávajúcu život medved'ov vo Vysokých Tatrách. Toto konštatovanie je však len akýmsi reklamno-komerčným zlomkom skutočného obsahu a zmyslu diela. Bruno D'Amicis v závere svojho predhovoru napísal:

„Pre mňa predstavujú medvede absolútnu slobodu, pôvodnú prírodu, tú časť planéty, ktorá sa neprispôsobuje „pokroku“ ľudstva. Divočinu. Medved' je krásne zviera, urobte jeho fotografiu a každému sa bude páčiť. Pre mňa je fotografia krásna, ak zobrazím medved' spolu s jeho prirodzeným prostredím, v jeho biotope. Vtedy môžem najlepšie vystihnúť jeho podstatu. Keď po horskej lúke kráča medved', hory sa zdajú vyššie, údolia hlbšie, lesy tmavšie a tajomnejšie. Medved' dáva divočine mierku... Vzdávam tým moju pokornú poctu tomuto druhu, ktorý prekračuje hranice vedy a fantázie. Pretože som presvedčený, že potrebujeme medvede, v súčasnosti viac ako kedykoľvek predtým, keďže miesto bez medved'ov sa stáva malým aj pre naše sny.“

Erik Baláž, „ideový otec“ publikačno-filmárskeho projektu, na začiatku svojich intenzívne zažitých a odborne fundovaných rozprávání uvádza, že kniha „... sa zrodila z obáv o budúcnosť divokej prírody...“ a cieľom celého zámeru je „– ukázať verejnosti, že sme divokú prírodu nevykázali z Európy na Aljašku alebo do brazílskych pralesov, ale že je v strede Európy stále prítomná a v konečnom dôsledku je ohrozená viac ako brazílske dažďové pralesy. V Európe jej zostáva už len niekoľko posledných zvyškov! Domáci si ju napriek tomu príliš nevážia a pokračujú v jej ničení.“

Dostávame sa teda niekam inam, za hranice žánru a lacnej propagácie, pretože sa otvárajú súvislosti, v ktorých *Posledná pevnosť* nadobúda významy, charakteristické pre našu bizarnú, hodnotovo vyprázdnenú a konzumne zameranú prítomnosť plnú paradoxov.

„Oficiálnou“ udalosťou posledných dní, aby som sa vrátila k začiatku, pravdaže, kontroverznou, čo si jej aktéri akiste neželali, je totiž prijatie zákona na podporu vlastenectva. Sama ho odmietam, pretože je dielom duchovnej úbohosti, intelektuálnej prázdnoty a ešte nižšieho než prizemného populizmu, napokon stačí si premietnuť „elitný“ osobnostný potenciál jeho navrhovateľov. Ale nejde ani tak o môj názor, skôr o fakt, že údajný akt zákonodarného patriotizmu (alebo vlasteneckého zákonodarstva) môže mať aj prefíkaný pragmatický rozmer: z hľadiska záujmu verejnosti, ktorý na seba púta, t. j. svojím načasovaním prekrýva iné aktuálne problémy, ktoré sú s tým, čo myslíme (my idealisti, trvajúci na spojitosti obsahu a pojmu) pod pojmom vlastenectvo, spojené autenticky, teda mravne a emocionálne, nie povrchno účelovo v intenciách prijatej legislatívnej normy. Ide o to, že – ako ukázalo hlasovanie v NR SR – vlastencov je plný parlament, ale nik z nich nekričí, že sa schyľuje sa k lúpeži, ktorá bude mať ďalekosiahlejšie dôsledky, ako tá predchádzajúca (veľkoplošná kupónová privatizácia, sľubujúca naivným občanom podiel na ... štátnom majetku), ktorá bola ekonomickým prológom dneška, ktorý sa klania bohatstvu a ustupuje moci bohatých (arogancia a metódy týchže nápadne pripomínajú pútavé mafiánske príbehy, ktoré z bezpečia umeleckej fikcie vŕhli akoby znenazdajky do nášho každodenného života). Idú nás totiž obráť o to posledné, čo tu zostalo a čo sa po starom volalo národné bohatstvo (alebo všeľudové vlastníctvo, aby sme pripomenuli terminológiou totality, za ktorej tie najabsurdnejšie devastáčny procesy boli zmarené – napr. ZOH na území TANAPu a NAPANTu) a čo relevantne participuje na zobsažnení pojmu vlasť: po prijatí navrhovanej zonácie Národného parku Vysoké Tatry sa otvorí cesta k likvidácii živej podstaty symbolov, ktorým budeme podľa zákona povinní úctou. Budeme sa klaňať vlajke, deklarovaným princípom demokracie v preambule ústavy a stáť v pozore pri hymne, ktorej slová sú momentálne opäť, i keď v iných súvislostiach ako pred dvadsiatimi rokmi, aktuálne: Zastavme ich bratia – lebo zostaneme patriotmi vo vyvlastnenej vlasti.

Takže tu je ten paradox: vlastenecká hra zákonodarného orgánu, ktorý prijal pravidlá duchovne najúbohejšej súčasti existujúcej koalície, a realita, ktorá je jej odvrátenou tvárou; výsmech preambulových formulácií ústavy, málonádejná perspektíva občianskych protestov, ignorancia hlasu Svetovej únie ochrany prírody, ktorá dávnejšie tvrdí, že TANAP už za súčasného stavu nespĺňa medzinárodné kritériá na zaradenie do kategórie národných parkov. Že ho tak síce naďalej môžeme volať, ale navonok sa toto naše sypanie si piesku do očí nebude akceptovať, slovom, budeme, ako neraz, svetu na posmech. Ale čoby nie, len keď budú „záujmové skupiny“ uspokojené, mešce plné a kšeft v pohybe!

Čo má s týmto všetkým *Posledná pevnosť*?

Táto publikácia je protikladom lživých čachrov na tému vlastenectvo, je skutočným vlasteneckým činom. Ako taká je aj dielom obdivuhodnej odvahy: autori, najmä domáci, vedia, že im doma ruže neporastú, napriek tomu urobili to, čo im kázalo svedomie. Spôsob, akým Erik Baláž približuje život Tichej a Kôprovej, má rozmer odborný (ekologický), emocionálny a mravný. Funkčná súvst'ážnosť týchto parametrov ponúka ideálny text na využitie v oblasti ekologickej a vlasteneckej výchovy, pravda, musel by si to niekto niekde uvedomiť, no ten istý by musel súčasne pripustiť absurdnosť prijatej právnej normy, ako aj protirečivosť zónačných krokov, ktoré sú na spadnutie. A to je v dnešnej slovenskej realite nepravdepodobné.

Pozrime sa na spomenuté parametre knihy bližšie.

Ekologický aspekt publikácie spočíva v sprostredkovaní poznania, ku ktorému počas pätnásťročného štúdia života medveďov autor dospel. Tieto poznatky vyvracajú mnohé predsudky fungujúce vo vedomí ľudí, ktorí, až na výnimky, medveďa vo voľnej prírode

doteraz neuzreli. Pre čitateľa je dôležité zistenie, že miera nebezpečenstva, ktoré z možného stretnutia s týmto majestátnym zvierat'om vyplýva, sa znižuje mierou poznania jeho spôsobu života, ľudského rešpektu k jeho prirodzenému záujmu prežiť svoj medvedí život plnohodnotne. Reakcie človeka, primerané tomuto vedomiu, tak minimalizujú riziká.

Už tu vidíme, že ekologický význam knihy nemožno oddeliť od mravného a emocionálneho: takýto prístup k živočíšnemu druhu si totiž vyžaduje prirodzený rešpekt, alebo presnejšie (ako to na mnohých miestach uvádza E. Baláž), pokoru, ktorá by mala sprevádzať vstup človeka do starých tatranských lesov, jeho pozíciu hosťa v teritóriu medveďa. Predpokladom pokory je však vedomie inej než spotrebiteľskej účasti človeka na živote, jeho ochota zrieknuť sa vlastných nárokov v prospech iného, nezáleží pri tom, že ten „iný“ bude zvierat'. Toto sa v súčasnosti nenesie, forsírjuje sa opak; na druhej strane múdri vidia, vedia i píšú, že spotrebiteľský trend má tiež svoje limity, a tu sme pri globálnych problémoch, ktoré sa už netýkajú len našinca, ale majú planetárny rozmer. Naša civilizácia smeruje k polohám, odkiaľ nebude kam stúpať. Ako budú zmýšľať o nás naši potomkovia v okamihu voľného pádu do ničoty? Sci-fi? Už nie, žiaľ, už dávno nie.

Pri definíciách údajne postmoderného dneška, ktorý sa vyznačuje absenciou kritérií vo všetkých oblastiach ľudských činností, sa spomína neexistencia autority a transcendentna: toto prázdno po hodnotách, nahradené možnosťou absolútnej miery individuálnej slobody, ktorá sa stráca sama v sebe, má svoje dôsledky, ktoré tu nebudeme rozoberať. Kde teraz hľadať všetko to postrácané a zahodené, čo „posvätiť“ spôsobom, ktorý na rozdiel od nezmyselnosti absolútnych mier čohokoľvek vracia človeku ľudský rozmer a „po starom“, kladie pred neho aj obmedzenia a hranice?

Sú takí, ktorí to vedia.

Erik Baláž opisuje zimný bivak v Tichej doline, zamrznutý čaj v termoske, odkázanosť piť ľadovú vodu z horského potoka a svoje počínanie vysvetľuje takto: *„Prežil som to už veľakrát predtým a prežijem to aj teraz. V Tichej doline oheň nerobievam. Je to pre mňa posvätné miesto a ja ho nemôžem zneuctiť ohňom. Chcem vidieť dolinu takú, aká by bola bez mojej prítomnosti. Oheň by všetko pokazil.“*

Posvätné miesta! Tatry, s ktorými sa viaže viacero národných symbolov, získali – iste vďaka svojej morfolologickej dominantnosti, scenérickej výnimočnosti i nedostupnosti – v národnej kultúrnej tradícii pozíciu takéhoto kolektívne uznávaného sakralizovaného priestoru. Moderná doba k týmto ich vlastnostiam doplnila aj ekologickú osobitosť, ako aj exaktne preukázateľný význam tejto osobitosti. Jedno s druhým, tradícia a ekologické hľadiská, by pre súdneho človeka boli dostatočnými argumentmi na to, aby na „posvätnosť“ tohto územia nesiahol, a to z nijakých dôvodov. Vypelý, ekologicky uvedomelý a strategicky uvažujúci štát má nástroje na to, aby toto bohatstvo – závideniahodný a fascinujúci ekosystém – ako skutočný predmet národnej hrdosti aj zachoval.

Žiaľ, vo vedomí domácej vraj trhovo orientovanej spoločnosti na máločom záleží, na podstate vecí už najmenej. Z cudzieho krv netečie. A v záujme dynamického kšeftu sa cudzím stáva aj naše a aby sme si naše/cudzie riadne, definitívne a ziskovo prisvojili, nájdeme, my oficiálni, priam úradne stanovení vlastenci, patričné zákonné nástroje: troška prekategorizujeme stupne ochrany územia národného parku, les bude primárne ekonomickou jednotkou, hranice ekosystémov posunieme tam, kde sa už naše sväté ekonomické záujmy nedajú uplatniť a s nimi nech sa posunú aj vlčie svorky, medvede, rysy, kamzíky i svište, vtáctvo a rastlinstvo a vôbec všetko, čo sa nám stavia do cesty. Ťažba v Tichej, Kôprovej, Javorovej, Bielovodskej a v Belianskych Tatrách v mene expedície slovenského dreva napr. do Švédska, svahy v Mlynickej a Furkotskej prispôsobené vidine tučných turistických sezón so svištiacimi zjazdovkami, ktoré v neistých snehových podmienkach prestávajú svišťať a možno s postupujúcim globálnym otepľovaním aj celkom dosvištia; perspektíva

smotánkových karnevalov na Štrbskom plese, všetko pre najhornejších z horných desaťtisíc, najrovnejších spomedzi rovných, ľudí s výlučne poctivo nadobudnutými majetkami...

Veci v texte a za textom, text ako výzva, protest, vyznanie, argumentácia, ako podaná ruka, ako srdce na dlani... To všetko evokuje *Posledná pevnosť* slovom i obrazom. A reaguje aj na zaznievajúce pochybnosti o malej pravdepodobnosti obrazu medvedieho života, ktorý vykresľuje: je taký (pravdivý) preto, lebo sa uskutočňuje v optimálnych podmienkach divočiny, v odľahlej a rozsiahlej doline, kde medvede, na rozdiel od svojich druhov v iných pohoriach, žijú uchránené od bezprostrednejších civilizačných ohrození. A, pravdaže, sama kladie množstvo ďalších otázok, zodpovedanie ktorých je vecou ďalšieho bádania.

Každý text zhodnocuje jeho čitateľská realizácia. Tá závisí od množstva faktorov. Hodnota niektorých kníh sa vyčerpáva v čase, keď vznikli: pretože budúcnosť už nedokážu osloviť, upadajú do zabudnutia. Nevie, aká je čitateľská perspektíva knihy Erika Baláža a Bruna D'Amicis, no je mi jasné, že z pohľadu dneška ide o dielo možno až nebezpečne viacznačné. Po dva dni, čo si ju čítam a prezerám, si čoraz zreteľnejšie uvedomujem, že práve pre tieto svoje kontextovo dané intencie zapôsobila na mňa tak, ako len málo titulov umeleckej prózy, ktorou sa profesionálne zaoberám. Dojala ma totiž. Nepredpokladaná miera stotožnenia v oblasti takej intímnej, ako sú hodnoty, ktoré dávajú životu zmysel, nemôže nedojsť. Emocionálny rozmer autorovho profesionálneho zaujatia za svoju lásku vyvoláva obdiv, ktorý dovoľuje vyhlásiť, že mladý ekológ napísal svoj hold milovanej doline a medveďom srdcom. Som mu vďačná, že sme sa prostredníctvom textu stretli. Erik hľadá na svoju Tichú mojimi očami a vôbec pri tom nezáleží, že mojou Tichou je Vajskovská.

Erik Baláž a jeho spolupracovníci pochopili niečo, čo som ešte nespomenula ako najdôležitejší odkaz ich publikácie, to, čím prekračuje svoje aktuálne determinanty a čo nevšedným umeleckým spôsobom pripomenul človeku západnej kultúry Milan Kundera v románe *Neznesiteľná ľahkosť bytia*: že civilizačná vyspelosť spoločnosti sa meria jej vzťahom k jej najzraniteľnejším článkom. Kto knihu pozná, vie, že východiskom tohto presvedčenia je prekrásny príbeh súžitia človeka a psa, jeden z najsilnejších v modernej literatúre.

Najzraniteľnejšie, hoci fyzicky najstatnejšie články ekosystému Tichej doliny, Erikove medvede, sa možno pomaly prebúdzajú, matky pridávajú narodené mláďatá, aby s príchodom jari vkročili do neistej budúcnosti svojho teritória. A preto, že sme jednej „konfesie“ chápem, že pre Erikovu Tichú – pre Tichú nás všetkých, čo máme radi túto krajinu – treba v najbližších dňoch urobiť všetko, čo sa len dá. Bolo by úžasné a iste by to potešilo aj autora, keby sa jeho knižný apel na záchranu poslednej pevnosti divjej prírody vnímal v budúcnosti len ako pamiatka na obdobie, keď človek, zabudnúc na vlastnú prírodnú podstatu, dočasne zlyhal, na čo spomína len nerád a so zahanbením.

Doc. PhDr. Kristína Krnová, CSc.

Banská Bystrica
7. marec 2010